



## MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR MULOQOT MADANIYATINI RIVOJLANTIRISHNING IJTIMOIIY PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI.

*Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti  
o'qituvchisi Pardayeva Ra'no Eshboyevna.*

**Annotatsiya:** Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarning ijtimoiy psixologik xususiyatlari, muloqotning bolaning aqliy rivojlanishiga ta'siri hamda muloqot madaniyatini shakllantirishning psixologik shart-sharoitlari haqida ma'lumotlar berilgan.

**Kalit so'zlar:** shaxslararo muloqot, bola, tengdosh, nutq, ijtimoiy, madaniyat ijtimoiy-psixologik.

**Annotation.** This article provides information on the social psychological characteristics of preschool children, the impact of communication on the child's mental development, and the psychological conditions of forming a culture of communication.

**Keywords:** interpersonal communication, child, peer, speech, social, culture, socio-psychological.

**Аннотация:** В данной статье представлены сведения о социально-психологических особенностях детей дошкольного возраста, влиянии общения на психическое развитие ребенка, психологических условиях формирования культуры общения.

**Ключевые слова:** межличностное общение, ребенок, сверстник, речь, социум, культура, социально-психологический.

Muloqot shaxsni shakllantirish, uning ongi va o'zini o'zi anglashning zaruriy shartidir. Albatta, muloqot bolaning rivojlanishi uchun juda muhimdir.

Bola nutqi paydo bo'lgan paytdan boshlab ijtimoiy xususiyatga ega bo'lib, boshqa funktsiyalardan ko'ra ko'proq rivojlanishning o'ziga xos ijtimoiy holatiga bog'liq. Bolaning nutqining rivojlanishi va uning kattalar bilan muloqot qilish tabiati o'rtasida ikki tomonlama bog'liqlik mavjud: bir tomondan, kattalar bilan muloqot normal nutq rivojlanishining manbai bo'lsa, ikkinchi tomondan, nutqni o'zlashtirish turli shakllar uchun imkoniyatlar ochadi. Shuning uchun kattalar o'z farzandiga muloqot madaniyatini singdirishda standart, malakali na'muna bo'lishlari kerak.

Muloqotga bo'lgan ehtiyoj bolaning kattalar bilan birgalikdagi faoliyatining xususiyatiga qarab o'zgaradi. Rivojlanishning har bir bosqichida muloqotga bo'lgan





ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2023 SJIF(2023)-3,778 Volume-1, Issue-12

ehtiyoj bolaning yoshiga xos bo'lgan asosiy vazifalarni hal qilish uchun zarur va yetarli bo'lgan kattalarning ishtirokiga bo'lgan ehtiyoj sifatida shakllanadi. Bolaning kattalar bilan muloqotga bo'lgan ehtiyojining rivojlanishida to'rt bosqich mavjud (M. I. Lisina bo'yicha):

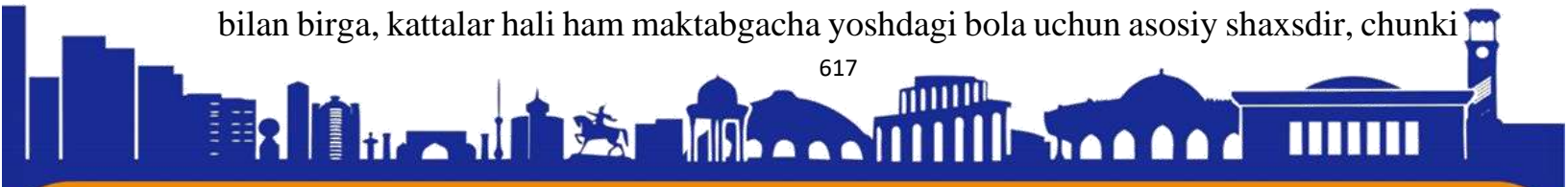
I bosqich - kattalarning e'tibori va mehriga bo'lgan ehtiyoj. Bu hayotning birinchi yarmida bolaning farovonligi uchun yetarli shartdir.

II bosqich (6 oydan 3 yoshgacha) - kattalar bilan hamkorlik qilish yoki ishtirok etish zarurati. Muloqotga bo'lgan ehtiyojning bu mazmuni bolada ixtiyoriy tushunishni o'zlashtirgandan keyin paydo bo'ladi.

III bosqich (3 yoshdan 5 yoshgacha) - kattalarning hurmatli munosabatiga bo'lgan ehtiyoj. Bu jismoniy dunyoda hissiy, sezilmaydigan munosabatlarni o'rnatishga qaratilgan bolalarning kognitiv faoliyati fonida paydo bo'ladi. Bolalar ob'ektiv dunyodagi hodisalarni birgalikda muhokama qilishda ifodalangan kattalar bilan o'ziga xos "nazariy" hamkorlikka intilishadi. Bu masalalarning bola uchun ahamiyatini faqat kattalarning tushunishi bunday hamkorlikni ta'minlaydi. Muloqotning yetakchi motivi kognitivdir. Ushbu bosqichdagi aloqa vositalari nutq operatsiyalari hisoblanadi.

IV bosqich (5 yoshdan 7 yoshgacha) - kattalarning o'zaro tushunishi va hamdardligiga bo'lgan ehtiyoj. Bu bolalarning insoniy munosabatlar olamiga qiziqishi bilan bog'liq holda paydo bo'ladi va bolalarning o'z munosabatlarning qoidalari va me'yorlarini o'zlashtirishi bilan bog'liq. Bola kattalar bilan o'z qarashlarning umumiylikiga erishishga intiladi.

Muloqot madaniyati, albatta, nutq madaniyatini o'z ichiga oladi, bu esa, o'z navbatida, katta maktabgacha yoshdagi bolalarning yetarli so'z boyligi va xotirjam ohangni saqlab, xushmuomalalik bilan gapirish qobiliyatiga ega bo'lishini ham nazarda tutadi. Nutq madaniyatini o'zlashtirish qo'shma o'yinlarda bolalar o'rtasidagi faol muloqotga yordam beradi va ular o'rtasidagi ziddiyatlarning oldini oladi. Maktabgacha yoshdagi bolalar o'rtasidagi muloqot birinchi navbatda oilada sodir bo'ladi. Bolalar bog'chasiga kirgan bola kengroq ijtimoiy doiraga ega - tengdoshlari bilan, tarbiyachi va maktabgacha ta'lim muassasasining boshqa xodimlari bilan ko'proq muloqot qiladi. Kattaroq maktabgacha yoshdagi bolaning kattalar tomonidan o'zaro yordam va empatiyaga bo'lgan istagi muloqotga bo'lgan asosiy ehtiyojga aylanadi. . Bu yoshda ezgulik va yomonlik tushunchalarining intensiv shakllanishi sodir bo'ladi. Shu bilan birga, kattalar hali ham maktabgacha yoshdagi bola uchun asosiy shaxsdir, chunki





ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2023 SJIF(2023)-3,778 Volume-1, Issue-12

u bilimning asosiy manbai hisoblanadi. Agar ilgari bola kattalarning o'zi ko'rsatgan ko'nikmalarini baholashga qiziqqan bo'lsa, endi bola o'zini shaxs sifatida baholashdan xavotirda. Bola kattalarning baholari o'zinikiga to'g'ri kelishini ta'minlashga intiladi.

Muloqotning bolalarning aqliy rivojlanishiga ta'siri, asosan, bolaning kattalar bilan aloqada bo'lganida, uning faoliyatini kuzatishi va ulardan na'muna olishi bilan bog'liq. Do'stona, ijobiy muloqot bilan kattalar bola uchun yorqin, o'zgaruvchan va shaxsiy ta'sirlar manbai bo'lib, uning taassurotlarga bo'lgan ehtiyojini qondiradi. Muloqot jarayonida kattalar bolaning tajribasini boyitadi, ufqlarini kengaytiradi va uning atrofidagi dunyoni ochadi.

Muloqot qilish jarayonida bola bilan katta odamlardek muloqotda bo'lish kerak, erkalab, rag'batlantirib gapirganimizda so'zlarni to'g'ri talaffuz qilmasligimiz bola nutqini buzilishiga sabab bo'ladi. Ertaklar, hikoyalar, topishmoqlar, tez aytishlar orqali tevarak atrofga bo'lgan tafakkur rivojlanadi. Bola normal rivojlanib kelayotganligining asosiy ko'rsatgichi bola 6-7 oyligida har xil tovushlar chiqarib boshlaydi bu esa unda asab tizimi yaxshi rivojlanib kelayotganligidan dalolat beradi. Bola bir yosh-u olti oylikkacha bir bo'g'inli so'zlarni gapirishni boshlashi kerak. Agarda 2 yosh bo'ldiyu bir bo'g'inli so'zlarni ayta olmasa demak bu holatdan biz xavotirlanishimiz kerak.

Aqliy rivojlanishdan orqada qolish bolalar muloqot qilolmasligiga sabab bo'ladi. Buni ikki guruhga ajratish mumkin.

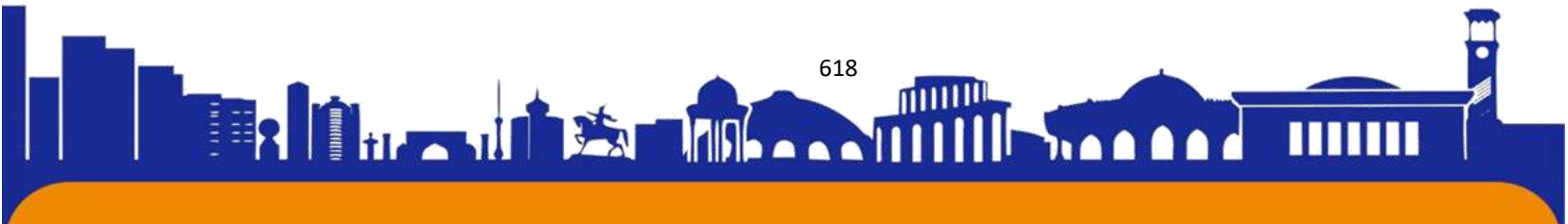
1. Tibbiy sabablar.

- ona qornidaligida infeksiya bilan zaralansa;
- xromasoma kasalligiga chalingan bo'lsa;
- tug'ulish jarayonida miyyadan shikast olsa;
- irsiy jihatdan til chiqishi kech bo'lsa

2. Ijtimoiy sabablar.

- bolaning yaqinlari ota-onasi tomonidan pedagogik ishlarning olib borilmasligi;

- bola doimo jimlikda o'ssa;
- bolani juda ehtiyot qilib qizg'onish orqali tengdoshlariga qo'shmaslik;
- bolaga qo'pol munosabatda bo'lish natijasida bola gapirmaydi.





Maktabgacha yoshdagi bolalar muloqot madaniyatini shakllantirishda ayniqsa tengdoshlar bilan muloqot muhim ahamiyat kasb etadi. Kattalar bilan muloqot qilish orqali bola nutq me'yorlarini o'zlashtiradi va yangi so'zlar va iboralarni o'rganadi. Biroq, bu barcha o'rganilgan so'zlar, iboralar va qoidalar "passiv" bo'lib qolishi mumkin va bola uni kundalik hayotida ishlatmaydi. Maktabgacha yoshdagi bola ko'p so'zlarni bilishi mumkin, lekin ularni ishlatmaydi, chunki bunga ehtiyoj yo'q. Passiv, potentsial bilim faol bo'lishi uchun unga hayotiy ehtiyoj bo'lishi kerak. Bu ehtiyoj tengdoshi bilan muloqot qilganda paydo bo'ladi. Kattalar bilan gaplashish jarayonida bola so'zini tushuntirish uchun ko'p harakat qilmaydi, chunki nutq to'liq aniq bo'lmasa ham, kattalar uni tushunadi. Tengdosh bilan bu boshqa masala, chunki u do'stining kayfiyati va istaklarini taxmin qilmaydi. Bunday holda, siz nimani xohlayotganingizni, nimadan norozi ekanligingizni va nimani o'ynashni yoqtirishingizni aniq va batafsil aytishingiz kerak va bolalar haqiqatan ham muloqot qilishni xohlashgani uchun ular o'z niyatlarini, fikrlarini va istaklarini aniqroq ifodalashga harakat qilishadi. Bu maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini yanada izchil, to'liq va tushunarli qiladigan tushunish, eshitish va javob olish zaruratini amalga oshirishiga yordam beradi.

6-7 yoshga kelib, bolalarning tengdoshlariga bo'lgan munosabati yana sezilarli darajada o'zgaradi. Bu yoshda, ular biz uchun so'zning odatiy ma'nosida, ya'ni o'yinlar va o'yinchoqlar bilan bog'liq emas, allaqachon muloqot qilishlari mumkin. Bolalar hech qanday amaliy harakatlar qilmasdan uzoq vaqt gaplashishi mumkin. Ko'pincha, hatto o'yin qoidalariga zid bo'lsa ham, ular tengdoshlariga yordam berishga, unga to'g'ri harakatni aytishga intilishadi. Agar to'rt-besh yoshli bolalar kattalarga ergashib, tengdoshlarining harakatlarini bajonidil qoralasa, olti yoshli bolalar, aksincha, do'stlarini himoya qiladilar yoki hatto uning kattalarga "qarshilik ko'rsatishini" qo'llab-quvvatlashlari mumkin. Shu bilan birga, bolalar muloqotidagi raqobat elementi saqlanib qoladi.

Shu bilan birga, sherigida nafaqat uning o'yinchoqlari, xatolari yoki muvaffaqiyatlarini, balki uning istaklari, afzalliklari va kayfiyatini ham ko'rish qobiliyati paydo bo'ladi. Bu yoshdagi bolalar nafaqat o'zlari haqida gapiribgina qolmay, balki tengdoshlariga ham savollar berishadi, ular nima qilishni xohlayotgani, nimani yoqtirishi, qayerda bo'lganligi, nimani ko'rganligi bilan qiziqishadi. Bu sodda savollar







boshqa odamga nisbatan fidokorona, shaxsiy munosabatning paydo bo'lishini aks ettiradi. Olti yoshga kelib, ko'plab bolalar tengdoshlariga yordam berish, unga biror narsa berish istagiga ega bo'lishadi. Ba'zida bolalar o'z tengdoshlarining muvaffaqiyatlari va muvaffaqiyatsizliklariga hamdardlik bildiradi. Bolalarning harakatlaridagi bunday hissiy ishtirok shuni ko'rsatadiki, tengdoshlar bola uchun nafaqat o'zini o'zi tasdiqlash va o'zi bilan taqqoslash vositasi, balki afzal ko'rgan sheriklar ham bo'ladi. Tengdoshga bo'lgan qiziqish, uning yutuqlari va ega bo'lgan mavzularidan qat'i nazar, o'ziga xos, muhim va qiziqarli shaxs sifatida birinchi o'ringa chiqadi. Ota-onalar, shubhasiz, farzandlarining tengdoshlariga bo'lgan munosabatini qo'llab-quvvatlashlari, ularga shaxsiy misol orqali boshqalarga qanday g'amxo'rlik qilishni va bolalarning mehrini jiddiy qabul qilishni o'rgatishlari kerak.

#### FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.

1. Lisina, M.I. Muloqotda bolaning shaxsiyatini shakllantirish / M.I. Lisina. - Sankt-Peterburg: Peter, 2009.
2. Bodalev A.A. Muloqot psixologiyasi: Tanlangan psixologik ishlar. – 2-nashr. - M.: Moskva Psixologik va ijtimoiy instituti, Voronej: "MODEK" NPO nashriyoti, 2002 yil.
3. Klyueva, N. Bolalarni muloqot qilishga o'rgatish / N. Klyueva, Yu. Kasatkina. Yaroslavl , 1997.
4. Ushakova, T.N. Erta yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirish tamoyillari / T.N. Ushakova // Defektologiya. -2004 yil.

